

ANDIJON MASHINASOZLIK INSTITUTI

**Qo'lyozma huquqida
338.45 (575.1)**

MUXTAROV MAXMUDJON MARIFOVICH

**TO'QIMACHILIK SANOATI KORXONALARINING IQTISODIY
FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISH**

08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti

**Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
ilmiy darajasini olish uchun yozilgan
DISSERTATSIYA**

Ilmiy rahbar: Madrahimov Ulug'bek Abduxalilovich
iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Andijon – 2023-yil

MUNDARIJA

KIRISH	5
I BOB. SANOAT KORXONALARI IQTISODIY SAMARADORLIGINING ILMIY-USLUBIY ASOSLARI	
1.1.§ Sanoat korxonalarini iqtisodiy samaradorligining ilmiy-nazariy jihatlarini.....	13
1.2.§ Sanoat korxonalarini iqtisodiy samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarning o'ziga xos xususiyatlari.....	25
1.3.§ Iqtisodiy samaradorlikni ifodalovchi ko'rsatkichlar va uni baholashning uslubiy jihatlarini.....	36
II BOB. ANDIJON VILOYATI TO'QIMACHILIK SANOATI KORXONALARINING IQTISODIY SAMARADORLIGI TAHLILI	
2.1.§ Sanoat tarmog'ining rivojlanish xususiyatlari va tendensiyalari.....	48
2.2.§ To'qimachilik korxonalarida iqtisodiy samaradorlik darajasi tahlili.....	62
2.3.§ To'qimachilik korxonalarini iqtisodiy samaradorligiga ta'sir etuvchi omillar tahlili.....	79
III BOB. ANDIJON VILOYATI SANOAT KORXONALARI IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI	
3.1.§ Andijon viloyati to'qimachilik sanoati korxonalarini klasterli yondashuv asosida samaradorligini oshirish yo'llari.....	95
3.2.§ To'qimachilik sanoati korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	108
3.3.§ To'qimachilik korxonalarini iqtisodiy samaradorligini ekonometrik tahlili va istiqbollari.....	118
XULOSA	128
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI	130
ILOVALAR	139

KIRISH

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Jahonda iqtisodiy o‘rinishni ta’minlash, eksport ko‘lamini kengaytirish va innovatsiyalarni tarmoqlarga keng joriy etishda sanoat korxonalarini samaradorligini oshirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Jahon banki ma’lumotiga ko‘ra, «sanoatning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 2021-yilda Xitoyda 48,6 %ni, Turkiyada 44,0 %ni, Indoneziyada 48,1 %ni, Qozog‘istonda 31,5 %ni, Vengriyada 24,6 %ni, Qirg‘izistonda 20,8 %ni»¹ tashkil etgan. Jahon iqtisodiyotida pandemiya ta’sirida vujudga kelgan beqarorlikning oldini olish hamda korxonalarda ishlab chiqarish hajmini oshirishni ta’minlashning muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida sanoat korxonalarida ishlab chiqarishni rivojlantirish hamda iqtisodiy samaradorlikni oshirish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Jahonda globallashtirish sharoitida sanoat korxonalarini iqtisodiy samaradorligini oshirishga oid ko‘plab ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Sanoat tarmog‘i rivojlanishida to‘qimachilik sanoati korxonalarini iqtisodiy natijalari ta’sirini baholash, ularning rivojlanishidagi ustuvor omillarni aniqlash, resurslar sarfini me’yorlashtirish asosida aholi bandligini ta’minlash, sanoatning ishlab chiqarish va resurs salohiyatidan oqilona foydalanish, hududlarning mavjud imkoniyatlari hisobiga korxonalar faoliyatini ixtisoslashtirish, ishlab chiqarish tarkibiy tuzilmasini takomillashtirish va unga omillar bog‘liqligini ekonometrik modellar asosida imkoniyatlarini tadqiq etish bu boradagi ilmiy izlanishlarning ustuvor yo‘nalishlaridan hisoblanadi.

O‘zbekistonda so‘nggi yillarda amalga oshirilayotgan islohotlarda to‘qimachilik sanoati korxonalarini faoliyatini barqaror rivojlanishini ta’minlashga, uning sanoat mahsulotlari tarkibi, ish bilan bandlik va eksportdagi ulushini oshirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Xususan, «Ip-kalavani chuqur qayta ishlash va tayyor mahsulotlar eksporti hajmini 5 mln. AQSh dollariga yetkazish

---

¹ <https://geographyofrussia.com/20-stran-mira-s-naibolshej-dolej-promyshlennosti-v-strukture-vvp>.

hamda sohada ish o‘rinlarini 570 ming nafarga yetkazish»² bo‘yicha vazifalar belgilangan. Mazkur vazifalarni amalga oshirishda to‘qimachilik sanoati korxonalarida ishlab chiqarish resurslaridan optimal foydalanish, samarali talabga asoslangan holda ishlab chiqarish va bozor aloqalarini yo‘lga qo‘yish, to‘qimachilikda raqamli texnologiyalardan foydalanish hamda to‘qimachilik sanoat korxonalarini iqtisodiy natijalariga omillar ta‘sirini baholash asosida prognoz parametrlarini ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

Dissertatsiya tadqiqoti O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son «2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida»gi, 2021-yil 16-noyabrdagi PF-14-son «Paxta-to‘qimachilik klasterlari faoliyatini tartibga solish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi, 2020-yil 5-maydagi PF-6079-son «Raqamli O‘zbekiston-2030» strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi farmonlari hamda Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 10-dekabrda VMQ-747-son «Paxta-to‘qimachilik klasterlari faoliyatini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi, 2022-yil 21-apreldagi VMQ-204-son «2022-2026-yillarda Andijon viloyati hududlarini kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish va aholi turmush darajasini yanada yaxshilashga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi va 2019-yil 24-iyuldagi VMQ-622-son «2019-2022-yillarda Andijon viloyatining sanoat salohiyatini rivojlantirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi qarorlarida keltirilgan vazifalarni amalga oshirishda muayyan darajada xizmat qiladi.

Tadqiqotning respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining ustuvor yo‘nalishlariga mosligi. Mazkur dissertatsiya ishi respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining I. «Demokratik va huquqiy jamiyatni ma‘naviy-axloqiy hamda madaniy rivojlantirish, innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish» ustuvor yo‘nalishiga muvofiq bajarilgan.

---

² O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli «2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida»gi Farmoni.